

ზაქარია ქიტიაშვილი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ტერმინის - განათლების სისტემა - განსაზღვრისათვის პოსტსაბჭოთა ქვეყნების მაგალითზე

აბსტრაქტი

ნაშრომის მიზანს წარმოადგენს ტერმინის - *განათლების სისტემა* შინაარსისა და სტრუქტურულ მახასიათებელთა გააზრება პოსტსაბჭოთა ქვეყნების (საქართველო, აზერბაიჯანი, რუსეთის ფედერაცია) განათლების მარეგულირებელი დოკუმენტების ანალიზის საფუძველზე. მასში ასახულია ავტორისეული ხედვა დეფინიციისა „განათლების სისტემა“, წარმოდგენილია მისი დეტერმინაციის მცდელობა. ავტორი თანმიმდევრობით მსჯელობს პოსტსაბჭოთა ქვეყნების მაგალითზე განათლების სისტემის არსობრივ მახასიათებლებზე და აკეთებს საკუთარ დასკვნებს. სტატიის დასასრულს აღინიშნულია, რომ განათლების სისტემის არსისა და დეფინიციის საკითხი სხვადასხვა ქვეყნის მიერ სხვადასხვანაირად მოიაზრებ. ავტორის აზრით, განათლების სისტემის ცნების ქვეშ აუცილებლად უნდა იგულისხმებოდეს სასწავლო-აღმზრდელობით დაწესებულებათა ერთიანობა, რადგან სისტემა თავად უნდა გენერირებდეს და ქმნიდეს თვისებრივად ახალს, რაც განათლების პოლიტიკის გამტარებელ არც ერთ ორგანოს არ ძალუძს. შესაბამისად, სწორედ ზემოაღნიშნული წარმოადგენს ოპტიმალურ, ლოგიკურ ამოსავალ პრინციპს განათლების სისტემის დეფინიციისათვის.

საკვანძო სიტყვები: განათლების სისტემა, სწავლება, სტრუქტურა, განათლება

90-იანი წლების დასაწყისში მომხდარმა ღირსშესანიშნავმა გეოპოლიტიკურმა მოვლენამ - საბჭოთა კავშირის დაშლამ, დღის წესრიგში დააყენა მის შემადგენლობაში შემავალ ქვეყნებში ძირეული და მრავალმხრივი ცვლილების

საჭიროება. საბჭოთა საგანმანათლებლო სივრციდან სახელმწიფოების გამოსვლას, ბუნებრივია, მოჰყვა არსებული ფასეულობების გადაფასება. საბჭოთა მოქალაქის აღზრდიდან, გეზი ეროვნული, დემოკრატიულ-ლიბერალური ღირებულებების

ბების მქონე პიროვნების აღზრდით უნდა შეცვლილიყო. ამ ყველაფერმა, ცხადია, განაპირობა განათლების მიმართულებით სახელმწიფო პოლიტიკის კურსის რადიკალური ცვლილებაც. საბჭოთა ტიპის მონოლითური, მკაფიოდ განსაზღვრული სისტემური ხედვის ნაცვლად, საჭირო გახდა უშუალოდ ამა თუ იმ ეროვნულ საყრდენს დაფუძნებული, მოდერნიზებული კონცეფციის შემუშავება-ჩამოყალიბება და სახელმწიფოს საერთო პოლიტიკურ ორიენტირებთან ინტეგრირება. წესით, ამგვარ კარდინალურ ცვლილებებს ნებისმიერი ქვეყნის განათლების სისტემის მართვის, დაფინანსებისა და ხარისხის უზრუნველყოფის მოდელები არსებითად უნდა შეეცვალა. ასევე საკმაოდ დიდია თავად განათლების სისტემის სტრუქტურულ მახასიათებელთა ტრანსფორმაციის ალბათობაც. აღნიშნულ საკითხზე მსჯელობა მასშტაბურ ინფორმაციულ ბაზისს და კვლევის მრავალფეროვან აპარატს გულისხმობს, რაც, სტატისტიკის ფორმატიდან გამომდინარე, მიზანშეუწონლად მიგვაჩნია. შესაბამისად, ჩვენი მიზანია, წარმოვადგინოთ მსჯელობა პედაგოგიკის მეცნიერების ტერმინოლოგიური ბაზისათვის ერთ-ერთი ძირეული დეფინიციის - განათლების სისტემის - შესახებ. განათლების სისტემის არსის განსაზღვრისა და მსჯელობის წარმართვისათვის, უპირველეს ყოვლისა, საჭიროდ მიგვაჩნია მისი შინაარსის დეტერმინაცია, რაც მოგვცემს საშუალებას,

სისტემური აღქმის ჩამოყალიბებამდე, ნაირგვარი რაკურსით შევხედოთ ტერმინოლოგიურ, ლექსიკურ ბაზას, რომელიც განათლების სისტემის ცნების მართებულად აღქმის გაცილებით უკეთეს საშუალებად მიგვაჩნია. ამგვარი ხედვა გვავალდებულებს ცალ-ცალკე გავაჟღეროთ და შემდეგ განვიხილოთ ტერმინები განათლება და სისტემა.

კლასიკური პედაგოგიკა ტერმინს **განათლება** შემდეგნაირად ხსნის – განათლება სისტემატიზირებული ცოდნის შეძენის პროცესი და შედეგია [1, გვ. 12] თუ სისტემატიზებულ ცოდნას დავშლით, იგი, ჩვენი აზრით, უნდა გულისხმობდეს უნარ-ჩვევების, შეხედულებათა და რწმენის, შემეცნებითი ძალებისა და პრაქტიკული მომზადების დონის ერთობლიობას. [2, გვ. 612] სწორედ განათლება მოიაზრებს ადამიანის მიერ სისტემური ცოდნის დაუფლებას, უნარებისა და ჩვევების გამომუშავებას, კაცობრიობის მიერ ამა თუ იმ სფეროში დაგროვილი გამოცდილების მიზანმიმართულ შეთვისებას. ანუ, განათლება შეგნებულად არის მიმართული ადამიანის ფიზიკური, ინტელექტუალური და მორალური უნარ-ჩვევების განვითარებისაკენ და საზოგადოების კულტურასთან მიმართების თავისებურ და აუცილებელ ფორმას წარმოადგენს. განათლება ძირითადად სწავლებით, მასწავლებლის მიერ მოსწავლეთათვის გარკვეულ ცოდნა-ჩვევათა გადაცემისა და

მოსწავლეთა მიერ ამ ცოდნა-ჩვევათა შეთვისების ორგანიზებული, სხვადასხვა-გვარი და ერთიანი პროცესით მიიღწევა. შესაბამისად, სწავლების ორგანიზებულ ხასიათში, უმეტესწილად, საგანმანათლებლო დაწესებულებებში გადაცემულ ცოდნას ვგულისხმობთ.

რაც შეეხება ტერმინს **სისტემა**, იგი ბერძნული წარმომავლობისაა და თავისი შინაარსით გულისხმობს ელემენტების სიმრავლეს, რომელთა შორის არსებული კავშირები და მიმართებები ქმნის ერთ მთლიანობას. იმავე შინაარსობრივი მახასიათებლით იკითხება დეფინიცია - სისტემა ფილოსოფიურ ლექსიკონში. თუმცა, აქვე უნდა აღინიშნოს ერთი დაზუსტება - სისტემის არსებობისათვის, მართალია, აუცილებელია ელემენტთა სიმრავლე, მაგრამ ელემენტების ნებისმიერი სიმრავლე არ წარმოადგენს სისტემას. ელემენტებს შორის აუცილებლად უნდა იყოს ისეთი კავშირი და მიმართებები, რომლებიც თვისობრივად ახალ მთლიანობას ქმნიან. შესაბამისად, მისი თვისებები არ დაიყვანება ელემენტის ცალკეულ თვისებებზე ან მათს ჯამზე. მისი ადგილი განისაზღვრება იმ ფუნქციით, რომელიც მას მთლიანობაში უკავია.

ზემოაღნიშნული მსჯელობა გვამღვს შემდეგი დასკვნის საშუალებას - განათლების სისტემა უნდა გულისხმობდეს ცოდნის გადაცემის მიზანმიმართული პროცესის წარმართვისათვის საჭირო დაწესებულებათა გარკვეულ ერთობლიობას, რომლის

კონსტრუირებასა და მართვის აპარატს სახელმწიფო განსაზღვრავს და აკანონებს.

ცალკეულ განმარტებათა წარმოდგენის შემდეგ, შევეცადოთ, მთლიანობაში აღვიქვათ და განვმარტოთ ტერმინი **განათლების სისტემა**. წინამდებარე მსჯელობიდან გამომდინარე, განათლების სისტემა უნდა წარმოადგენდეს სასწავლო-აღმზრდელობით დაწესებულებათა ისეთ ერთიანობას, რომელიც გარკვეულ საერთო პრინციპებზე, ურთიერთმიმართებებსა და კავშირებზე უნდა იყოს დაფუძნებული. აქვე დაზუსტებას მოითხოვს, რა საერთო პრინციპებსა და კავშირებზე შეიძლება გვექონდეს საუბარი. როგორც წესი, განათლების თითოეული სისტემა იქმნება არა თავისთავადი, თვითპროდუცირების გზით, არამედ კონკრეტულ ონტოლოგიურ სივრცეში განათლების სფეროში სახელმწიფო პოლიტიკის მიზანმიმართული შემუშავებისა და გატარების შედეგად. შესაბამისად, განათლების სისტემას, მისი შემადგენელი ელემენტებისთვის - სკოლამდელი დაწესებულებები, სკოლები და სხვა სასწავლო-აღმზრდელობითი დაწესებულებები - საერთო პრინციპების და ვალდებულების რეჟიმში, სახელმწიფო განათლების პოლიტიკის საკუთარი მიზნებისა და ამოცანების გათვალისწინებით მართავს. აქვე ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ განათლების სისტემის მიზანი, მიმართულება, შინაარსი და განვითარების დონე იმ სოციუმის პოლიტიკურ-ეკონომიკური წყობითაა განპირობებული,

რომლის წიაღშიც იგი იშვა. როგორცაა საზოგადოება, ისეთივეა მისი განათლების სისტემაც [1, გვ.177]. აღნიშნული მსჯელობა კი გვადლევს უფლებას დავასკვნათ, რომ მსოფლიოში მოქმედებდა და მოქმედებს ერთმანეთისგან სრულიად განსხვავებული სისტემები. აქედან გამომდინარე, ყველა სახელმწიფოში სხვადასხვაგვარია განათლების სისტემაში მოქცეული დაწესებულებების სტრუქტურა, შინაარსი და ორგანიზაციული ფორმები.

მსჯელობის მომდევნო ეტაპზე შევეცდებით, განვიხილოთ, როგორ განისაზღვრება ტერმინი განათლების სისტემა სხვადასხვა ქვეყანაში, მათ შორის, საქართველოში და რა შინაარსს გულისხმობს სახელმწიფო ამ ტერმინის ქვეშ. ჩვენ მიერ სახელმწიფოთა არჩევანი შემთხვევითი შერჩევის პრინციპს ეყრდნობა და არ არის დაცული რიგითობის პრიორიტეტულობა. ქვემოთ შემოგთავაზებთ განათლების სისტემის სტრუქტურის შინაარსის მოკლე მიმოხილვას საქართველოს, აზერბაიჯანის, რუსეთის, და გერმანიის მაგალითზე. რუსეთისა და აზერბაიჯანისაგან განსხვავებით, საქართველოს სახელმწიფოს განათლების სფეროში მოქმედ არც ერთ ნორმატიულ ოფიციალურ დოკუმენტში არ აქვს მოცემული განათლების სისტემის განმარტება. შესაბამისად, ანალიზისათვის უნდა დავეყრდნოთ განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს განათლების ხარისხის განვითარების ეროვნული ცენტრის

ოფიციალურ ვებ-გვერდზე განთავსებულ სქემას, რომელზეც ნათლად ჩანს, რომ საქართველოში განათლების სისტემაში მოიაზრება სკოლამდელი აღზრდის დაწესებულება, ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულება, რომლებიც მოიცავს დაწყებით, საბაზო და საშუალო საფეხურს, პროფესიული სასწავლებელი და უმაღლესი განათლების სამივე ტიპის (კოლეჯი, სასწავლო უნივერსიტეტი, კვლევითი უნივერსიტეტი) დაწესებულება. ანუ, საქართველოს სახელმწიფო განათლების სისტემაში მოიაზრებს **მხოლოდ სასწავლო-აღმზრდელობით დაწესებულებებს** [3].

რაც შეეხება კიდევ ერთ პოსტსაბჭოთა ქვეყანას -რუსეთის ფედერაციას, მის კანონში განათლების შესახებ, განათლების სისტემის შინაარსის ქვეშ, გარდა განათლების სფეროს მმართველი რგოლებისა, ასევე მოიაზრება განათლების სფეროს მარეგულირებელი ყველა სამართლებრივი დოკუმენტი, სტანდარტი თუ მოთხოვნა. ასევე, ნებისმიერი იურიდიული პირი, საზოგადოებრივი თუ სახელმწიფო გაერთიანება, რომელიც ახორციელებს საკუთარ საქმიანობას განათლების სფეროში [5, გვ. 12].

აღნიშნული განმარტება გვადლევს საფუძველს, კრიტიკულად შევხედოთ მის შინაარსს. ცხადია, კანონის ზედა ნაწილში გაჟღერებული „განათლების სფეროს მმართველი რგოლები“ (სამინისტრო, სხვადასხვა დეპარტამენტი თუ სამსახურები) ფუნქციონალური დატვირთვის კონტექსტით

ვერაფრით ვერ გაერთიანდება სასწავლო-სააღმზრდელო დაწესებულებებში, რაც გვაძლევს საფუძველს დავასკვნათ, რომ განათლების სისტემის მათეული გააზრება არ არის ლოგიკური და საჭიროებს დაზუსტებას - სისტემა თავად უნდა გენერირებდეს და ქმნიდეს თვისებრივად ახალს, რაც განათლების პოლიტიკის გამტარებელ არც ერთ ორგანოს არ ძალუძს. ასევე საგულისხმოა განსაზღვრება - იურიდიული პირი, რომელიც ახორციელებს საკუთარ საქმიანობას განათლების სფეროში. ამგვარი პირობა მეტად ალოგიკურ ხასიათს ატარებს, რაშიც დარწმუნება მეტად იოლია კონკრეტული სიტუაციის მაგალითზე მსჯელობით. აღნიშნული საკითხის ნათელსაყოფად წარმოვიდგინოთ შემთხვევა, როცა კერძო იურიდიული პირი, რომელიც სასკოლო სახელმძღვანელოების ენობრივი რედაქტურითაა დაკავებული, კანონის მიხედვით, განათლების სისტემის შინაარსში მოიაზრება, რადგან მისი საქმიანობის ხასიათი სწორედ ზოგადი განათლების სფეროს უკავშირდება. აღნიშნული მოდელირებული შემთხვევიდან ნათლად ჩანს, რომ განათლების სისტემის ამგვარი გააზრება, სულ მცირე, აცდენილია განათლების სისტემის შინაარსის მეცნიერულ გაგებას.

რაც შეეხება აზერბაიჯანის სახელმწიფოს, მის კანონში განათლების შესახებ ვკითხულობთ: „განათლების სისტემა მოიაზრებს სხვადასხვა საფეხურის საგანმანათლებლო პროგრამების ერთობლიობას,

რომელიც ქმნის საგანმანათლებლო დაწესებულებათა ქსელს, ასევე იმ ორგანოებს, რომლებიც წარმოადგენენ განათლების სფეროს მმართველ რგოლებს და ყველა სხვა დაწესებულებასა თუ ორგანიზაციას, რომელიც ახორციელებს სასწავლო - აღმზრდელობით პროცესს [4, II თავი]. წარმოდგენილი მასალა ცხადყოფს, რომ აზერბაიჯანიც თითქმის იმავე ლოგიკური წინააღმდეგობრიობის წინაშე დგას, რომელზეც ზემოთ ვისაუბრეთ, მით უფრო, თუ დავეყრდნობით ამავე კანონში გაწერილ განათლების სისტემის მოწყობის პრინციპებს, სადაც მხოლოდ სასწავლო-აღმზრდელობით დაწესებულებათა ჩამონათვალს ვხვდებით. ვფიქრობთ, მმართველი ორგანოები - სამინისტრო თუ დეპარტამენტები - ვერასდროს ვერ გაერთიანდება სასწავლო-აღმზრდელობითი დაწესებულებების სტრუქტურულ კონტექსტში.

ვფიქრობთ, სამი პოსტსაბჭოთა ქვეყნის განათლების სისტემის შინაარსისა და სტრუქტურულ მახასიათებელთა მოკლე ანალიზის შემდეგ, უპრიანი იქნება, აღნიშნული საკითხის ევროპული კონტექსტის იდენტიფიცირება, რასაც გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკის მაგალითზე შევეცდებით.

გერმანიის ფედერაცია 16 მიწად იყოფა. განათლება გერმანიაში მიწების ადგილობრივი ხელისუფლების პრეროგატივაა. მიწების დონეზე საგანმანათლებლო პროცესს ახორციელებს კონკრეტულად მოცემული მიწის მმართველი ორგანო.

თითოეულ ამ მიწაზე გააჩნიათ საკუთარი განათლების კანონი, რომელიც ფედერალური განათლების კანონის საფუძველზეა შემდგარი. განათლების სისტემის შინაარსი კი, როგორც ფედერალურ, ისე სხვადასხვა მიწის განათლების კანონებში წარმოდგენილია კლასიკური მრავალსაფეხურიანი სტრუქტურული ჩარჩოთი, რომლის შინაარსშიც სასწავლო-სააღმზრდელო დაწესებულებათა ერთიანობა მოიაზრება. საგულისხმოა, რომ განათლების მართვის რგოლები კულტურის სამინისტროს დაქვემდებარებაში განიხილებიან. წარმოდგენილი მსჯელობიდან ნათელია, რომ გერმანია განათლების სისტემის მოწყობისას ამოსავალ პრინციპად, საქართველოს მსგავსად, სასწავლო-აღმზრდელობით დაწესებულებათა ერთიანობას განიხილავს. შესაბამისად ფედერალურ კანონში ვერ ვხვდებით მსჯელობას განათლების სისტემის

შიგნით მმართველი რგოლებისა და განათლების სფეროს მარეგულირებელი დოკუმენტაციის წარმოდგენისა [6].

დასკვნის სახით უნდა აღინიშნოს, რომ განათლების სისტემის არსისა და დეფინიციის საკითხი სხვადასხვა ქვეყნის მიერ სხვადასხვანაირად მოიაზრება, რაც სავსებით მისაღებია, რადგან ეს განსხვავება დამოკიდებულია იმაზე, თუ რა წარმოადგენს განათლების სისტემის გააზრების ამოსავალ პრინციპს – მხოლოდ სასწავლო-აღმზრდელობით დაწესებულებათა ერთიანობა, თუ სასწავლო-აღმზრდელობითი დაწესებულებებისა და ყველა იმ უწყების გაერთიანება, რომელიც განათლების სფეროს რეგულაციებს განსაზღვრავს. ჩვენი აზრით, სწორედ სასწავლო-აღმზრდელობით დაწესებულებათა ერთიანობა წარმოადგენს განათლების სისტემის დეფინიციის ამოსავალ პრინციპს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. პედაგოგიკის ზოგადი საფუძვლები, ქეთევან ჭკუასელი, ივანე ჭკუასელი, თბილისი, გამომცემლობა „ინტელექტი“ 2012 255გვ.
2. ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია, თბილისი, 1977 , 701 გვ
3. <http://eqe.ge/geo/education>
4. <http://www.edu.gov.az/view.php?lang=ru&menu=72&id=4297>
5. <http://www.rg.ru/2012/12/30/obrazovanie-dok.html>
- 6, <http://www.bildungxperten.net/wissen/das-bafog-gesetz/>